

OSVRT UREDA PRVOBRANITELJICE ZA DJECU NA NEKE OD ZAKLJUČAKA EPIDEMIOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE BECAN

Mila Jelavić¹
Davorka Osmak-
Franjić²
Ured pravobraniteljice za djecu
Zagreb

Na nacionalnoj konferenciji »Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima«³ koja je održana 22. i 23. ožujka 2012. stručnoj javnosti prikazani su podaci dobiveni u međunarodnom projektu Epidemiološko istraživanje zlostavljanja i zanemarivanja djece (BECAN). Prikazani podaci predstavljaju važan izvor informacija o izloženosti djece zlostavljanju i zanemarivanju. Oni su i vrijedan putokaz za kreiranje aktivnosti, projekata i politika usmjerenih ka prevenciji nasilja nad djecom te planiranju intervencija u obiteljima u kojima je već došlo do nasilja radi njegovog daljnjeg zaustavljanja.

---

¹ Mila Jelavić, pravobraniteljica za djecu, pravnica, e-mail: info@dijete.hr

² Davorka Osmak-Franjić, psihologinja, savjetnica pravobraniteljice za djecu, e-mail: info@dijete.hr

³ Nacionalna konferencija »Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima« detaljno je prikazana u Ljetopisu socijalnog rada 1/2012.

S obzirom na osjetljivost neposrednog sudjelovanja djece u istraživanju o njihovoj izloženosti nasilju u obitelji, svakako je važan podatak o osiguranom praćenju i nadzoru etičkih aspekata provođenja istraživanja. Za ovo istraživanje vezana su i mnoga pitanja i etičke dileme koje su se pojavile i prethodno u sličnim istraživanjima, a u vezi sa sudjelovanjem djece i anonimnosti njihovih odgovora. Važno je i pitanje davanja ili uskraćivanja pristanka roditelja na sudjelovanje djeteta u istraživanju kojim se ispituju određeni aspekti odnosa roditelja i djeteta ili roditeljski postupci prema djetetu. Postavljeno je i pitanje zaštite djeteta čiji roditelji donesu odluku uskratiti pravo na sudjelovanje djeteta u istraživanju, u situacijama kada je to suprotno volji i želji djeteta.

Iako istraživanje ima važne šire reperkusije na način planiranja intervencija u odnosu na djecu, provoditelji istraživanja zatražili su od Ureda pravobraniteljice za djecu osvrtna na sljedeća dva izdvojena pitanja:

1. Polazeći od modela obiteljskog stresa, kako nestigmatizirajuće pomoći obiteljima koje su pod povećanim socio-ekonomskim stresorima?
2. Polazeći od podataka da su značajan rizik za nasilje psihički problemi i problemi s ovisnostima članova obitelji, kako sustav zdravstva učiniti osjetljivim na prepoznavanje potreba djece u takvim obiteljima?

KAKO NESTIGMATIZIRAJUĆE POMOĆI OBITELJIMA KOJE SU POD POVEĆANIM SOCIO-EKONOMSKIM STRESORIMA?

Istraživanje je, kako saznajemo, pokazalo da djeca u obiteljima s nižim objektivnim prihodima češće doživljavaju psihičko zlostavljanje te da su u obiteljima u kojima roditelji svoj materijalni status procjenjuju lošijim češći svi oblici nasilja prema djeci. Ti rezultati posebno zabrinjavaju s obzirom na aktualnu životnu situaciju: broj nezaposlenih te egzistencijalnu nesigurnost i neizvjesnost u kojoj se nalaze zaposleni roditelji. Nezaposlenost vodi padu životnog standarda, siromaštvu obitelji i socijalnoj isključenosti. Ona pogađa i djecu koja, zbog loših prilika u kojima žive, ne mogu sudjelovati u materijalnim i kulturnim događanjima koje nudi suvremeni život. Reflektira se i u otežanom ostvarivanju zdravstvenih i obrazovnih prava, zadovoljavajućeg životnog standarda te primjerenih stambenih uvjeta za djecu.

Stoga i ovim radom želimo upozoriti na posljedice pada životnog standarda za djecu te naglasiti nužnost da se društvo suoči s time na koje sve načine siromaštvo ugrožava djecu te da prepozna vlastite odgovornosti i mogućnosti djelovanja u vezi s tim.

Primjerice, obrazovanje kao jedan od načina prevladavanja siromaštva treba promicati jednake mogućnosti za svu djecu te stvarati uvjete za ostvarivanje njihovih punih potencijala, a to, u uvjetima nejednakog životnog standarda učenika, zahtijeva dodatne socijalne intervencije. Međutim, ekonomska kriza u Hrvatskoj već se na samom svom početku »prelomila« na jednoj od tih socijalnih intervencija pa su tako prvo ukinuti besplatni javni prijevoz učenika srednjih škola te besplatni smještaj i prehrana učenika u učeničkim domovima. Ova situacija je

u pogledu prijevoza ublažena u državnom proračunu za 2012. kojim su predviđena određena sredstva za financiranje javnog međumjesnog prijevoza. No, i dalje je otvoreno pitanje financijske pomoći djeci i roditeljima za troškove smještaja u učeničkim domovima.

Istodobno, neke jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave smanjile su svoj udio subvencioniranja boravka djece u dječjim vrtićima, zbog povećanja ekonomske cijene te usluge. To je dovelo do povećanja udjela roditelja u toj cijeni i njihovog dodatnog financijskog opterećenja u ionako teškim životnim prilikama. Dodatna financijska opterećenja roditelja često rezultiraju povećanjem obiteljskog stresa, što nedvojbeno pogađa djecu. U doba krize država je pozvana intervenirati mjerama socijalne politike kako bi pomogla socijalno ugroženom stanovništvu te »pridonijeti osiguranju minimalnog životnog standarda najugroženijeg dijela stanovništva, olakšavanju pristupa socijalnim pravima te primjerenom zadovoljavanju potreba socijalno osjetljivih skupina«, kako je zacrtano i Strategijom razvoja sustava socijalne skrbi u razdoblju 2011.-2016.

Smatramo da je, osim materijalnih oblika pomoći, u obiteljima koje se nalaze u riziku od siromaštva, važno roditeljima osigurati i odgovarajuću podršku i pomoć u nošenju i suočavanju s aktualnom financijskom krizom, kako se negativne posljedice roditeljskog stresa ne bi »pretočile« u nasilne obrasce ponašanja prema djeci. Za to je svakako potreban i povećani senzibilitet stručnjaka koji pružaju psihosocijalnu pomoć obiteljima i njihov dovoljan broj. S ostvarivanjem tih pretpostavki, vjerujemo da bi se otvorila mogućnost za stvaranje uvjeta u kojima se stručnjaci iz područja psihosocijalnog rada mogu doista posvetiti radu s obiteljima. Tako bi se povećala i vjerojatnost pravodobnog detektiranja naznaka da se obitelj nalazi u krizi ili riziku.

U stavkama državnog i lokalnih proračuna važno je osigurati sredstva usmjerena na podizanje kvalitete života djece kroz odgoj i obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, kulturne i rekreacijske aktivnosti, uz posebnu pozornost na najugroženije skupine. Smatramo da je izrazito važno osigurati programe potpore obiteljima u riziku, dostupnost slobodnih aktivnosti djeci, besplatne igraonice, organiziranu besplatnu pomoć u učenju i slično. Takve usluge mogu volonterskim radom pružiti i mnoge organizacije i udruge u lokalnoj ili široj zajednici, a država ih treba podupirati i pomagati im u tome.

Budući da dobrobit djece mora biti prioritet državne politike, što treba biti vidljivo i u državnome proračunu, više godina zaredom ukazujemo na nedostatak transparentnog i sveobuhvatnog prikazivanja podataka o sredstvima namijenjenima djeci u proračunima na nacionalnoj i lokalnoj razini. Stoga i sada naglašavamo potrebu uspostave tzv. »dječjeg proračuna«, odnosno alokacije svih sredstava namijenjenih djeci na posebnim stavkama državnog i proračuna lokalnih zajednica, s kojih bi se raspoređivala za sva područja dječjega života. Ovakav način raspodjele sredstava pridonio bi većoj transparentnosti ulaganja države i lokalne zajednice u održavanje postojećeg stanja ili postizanje više razine standarda života djece. Nadamo se da bi se na taj način izbjeglo posezanje u sredstva namijenjena djeci kako bi se namirile potrebe nekih drugih skupina, što je dosad bila česta i uobičajena praksa.

Upravo se zbog takve postojeće prakse, s gubitkom ili smanjenjem sredstava mnogi vrijedni projekti za djecu prestaju provoditi, a novi se ne započinju.

KAKO SUSTAV ZDRAVSTVA UČINITI OSJETLJIVIM NA PREPOZNAVANJE POTREBA DJECE U OBITELJIMA U KOJIMA POJEDINI ČLANOVI IMAJU PSIHIČKE PROBLEME ILI PROBLEME S OVISNOSTIMA?

U pogledu zaštite mentalnog zdravlja djece i potreba koje u tom području postoje, a vezane su za prevenciju nasilja i odgovarajuću reakciju u obiteljima u kojima postoji rizik od izloženosti nasilju ili se ono već dogodilo, smatramo kako je neophodno potrebno osiguranje dovoljnog broja stručnjaka educiranih u području zaštite mentalnog zdravlja. Pri tome je važna i njihova dostupnost roditeljima i djeci, ne samo u većim gradovima, već i u manjim sredinama. U tom pogledu, dobra osnova za odgovor na postojeće potrebe bilo bi osiguranje stručnjaka na temelju Zakona o zdravstvenoj zaštiti (čl. 27. st. 3.) prema kojem: »U provođenju pojedinačnih mjera zdravstvene zaštite u zdravstvenoj djelatnosti na primarnoj razini, a posebno u zdravstvenoj zaštiti radnika, djece predškolske i školske dobi, osoba starijih od 65 godina te zaštiti mentalnog zdravlja sudjeluje i psiholog, logoped i socijalni radnik, odnosno drugi stručnjaci za pojedina specifična pitanja te zaštite.«

Osim toga, županijski zavodi za javno zdravstvo u okviru djelatnosti zaštite mentalnog zdravlja, školske medicine, prevencije i izvanbolničkog liječenja ovisnosti, koji su ustrojeni prema regionalnom načelu, posjeduju znatan potencijal za brigu o mentalnom zdravlju. Oni bi, zbog svoje mjesne dostupnosti, mogli postati vidljiviji i istaknutiji lokalni centri za zaštitu mentalnog zdravlja. No, za to im je potrebna podrška lokalne zajednice i drugih resora.

Poseban problem je to što državne institucije u sustavu zdravstva i socijalne skrbi, zbog preopterećenosti brojem klijenata, pacijenata, tj. korisnika usluga, često ne mogu pružati usluge dugotrajnijeg savjetovanja i psihoterapije – individualne ili obiteljske. Stoga se djecu i roditelje upućuje da stručnu pomoć i podršku potraže u privatnim ordinacijama ili u udrugama, što predstavlja novo financijsko opterećenje za obitelj.

Osim poteškoća u pronalaženju mjesta na kojima će dobiti potrebno liječenje ili tretman ukoliko imaju psihičke probleme, roditelji nailaze na poteškoće i u pokušaju dobivanja odgovarajuće podrške i pomoći u roditeljstvu te savjetodavne pomoći i podrške za djecu s problemima odrastanja. Nedostatak institucija organiziranih po uzoru na Polikliniku za zaštitu djece Grada Zagreba, koje bi se bavile zaštitom zlostavljane djece, forenzičkim vještačenjima i ispitivanjima, terapijom djece i obitelji, a posebice vještačenjima i terapijom u području obiteljsko-pravne zaštite, posebno je izražen u području Slavonije i Dalmacije. Za sada obitelji mogu dobiti usluge savjetovanja koje na tim područjima nude udruge civilnog društva. Osim razvoja civilnog sektora koji nadopunjava ponudu, nužno je i prioritarno osnivanje javnih

ustanova ovakvog tipa u svakoj regiji, kako bi skrb bila kvalitetna i dostupna svoj djeci – zbog kontinuiteta i stalnosti te sustavne kontrole i praćenja usluga.

Aktualni problemi mogli bi dijelom biti prevladani i uz povećanje broja stručnjaka u obiteljskim centrima, s obzirom na njihovu dostupnost po županijama, pri čemu njihova ponuda mora biti fleksibilna i usklađena s potrebama obitelji. Uz osiguranje dovoljnog broja stručnjaka, i centri za socijalnu skrb mogli bi intenzivirati savjetodavne aktivnosti usmjerene na obitelji koje imaju potrebu za ovom vrstom usluge.

U odnosu na obitelji u kojima su djeca u riziku od izloženosti nasilnom ponašanju roditelja ili se nasilje već dogodilo, a procjenjuje se da je riječ o obitelji koja ima kapacitet za promjene, nameće se potreba uvođenja nove mjere obiteljsko-pravne zaštite, koja bi se mogla izricati prije mjere oduzimanja prava roditeljima da žive s djecom i odgajaju ih. Nova mjera uključivala bi intenzivan boravak stručnjaka u obitelji u kriznom razdoblju njezinog funkcioniranja, kao pomoć i podrška u razvoju poželjnih obrazaca ponašanja roditelja.

U obiteljima u kojima je došlo do nasilja svakako je nužno osigurati dostupnost psihosocijalnog tretmana roditeljima koji se ponašaju nasilno (međusobno i/ili prema djeci), s ciljem prekida takvog ponašanja. Pri tome je važno da roditelji potrebnu pomoć dobiju bez odgode i neposredno nakon što se nasilje dogodilo, zbog rizika da se ono ponovi. Ukoliko izostane pravodobna reakcija društva na ovakav oblik ponašanja u obitelji, to jest ukoliko se ona svodi samo na zaključak da je takvo okruženje ugrožavajuće za djecu, možemo reći da je propuštena prilika za sprečavanje nasilja.

Podsjećamo i ovom prilikom da je nužna edukacija i informiranje liječnika na razini primarne zdravstvene zaštite o potrebi prijavljivanja nasilja u obitelji. Pri tome je, na što nas upućuju povratne informacije stručnjaka koji neposredno rade s roditeljima i djecom, izuzetno važno usklađeno funkcioniranje institucija koje čine »mrežu« institucija koje postupaju u slučajevima nasilja u obitelji. Radi poboljšanja njihovog zajedničkog djelovanja, očekujemo inicijativu usmjerenu međusobnom povezivanju koja dolazi »s terena«, uz istodobni jasan poticaj za ulaganje dodatnih napora u osnaživanje »mreže« od strane svih nadležnih ministarstva. Zajedničko, koordinirano djelovanje institucija pri tome podrazumijeva jasnu podjelu uloga, jasno definirane ciljeve u radu i neizostavnu evaluaciju učinaka određenih intervencija. Smisao funkcioniranja mreže je suradnja, a ne međusobno prebacivanje odgovornosti, čemu zasad, nažalost, prečesto svjedočimo.

Na razini socijalne zaštite, posebno naglašavamo potrebu zaštite djece s problemima u ponašanju, koja manifestiraju određene nasilne oblike ponašanja. Nerijetko je riječ o djeci koja su i sama žrtve nasilja u obitelji. Naše društvo zasad nema zadovoljavajućeg odgovora u pogledu njihovog tretmana i smještaja, posebno u slučajevima kad djeca imaju i određene psihičke teškoće.

S obzirom na rezultat istraživanja koji pokazuje da gotovo trećina roditelja nije sigurna u postojanje zakonske odredbe temeljem koje je zabranjeno tjelesno kažnjavanje djeteta, a 70% roditelja vjeruje da je najveći broj roditelja bar jednom u životu fizički kaznio dijete,

mišljenja smo kako je važno osigurati provođenje univerzalne (opće) prevencije, usmjerene na cijelu populaciju. Uz provođenje intenzivnije kampanje s jasnim porukama o postojanju zabrane fizičkog kažnjavanja djece, svakako bi trebalo »pojačati« preventivne aktivnosti kroz sustav odgoja i obrazovanja. Vjerujemo da bi roditeljski sastanci i radionice za roditelje, putem kojih bi im stručnjaci ponudili drugačije mogućnosti reakcije u situacijama odgojne nemoći, svakako pridonijeli prevenciji fizičkog kažnjavanja djece. Pri tome se od stručnjaka koji komuniciraju i rade s roditeljima u ovom području očekuje njihova uvjerljivost u obrazlaganju potencijalne štete nasilnih postupaka u odnosu na djecu, kao i kompetentnost u raspravi o odgojnim postupcima koji su djelotvorna i po djecu neugrožavajuća alternativa fizičkoj kazni. Mišljenja smo kako u obiteljskim centrima svakako treba biti osigurano funkcioniranje programa usmjerenih povećanju roditeljskih kompetencija.

S obzirom na podatak iz istraživanja da je percepcija nedostatka podrške faktor rizika za sve kategorije nasilja kojoj su izložena djeca, smatramo kako je, radi prevencije nasilja, iznimno važno usmjeriti se na osiguranje i osnaživanje servisa za pomoć obiteljima (osigurati pristup jaslicama ili dadiljama – uz uvođenje reda u pogledu izvaninstitucionalnog čuvanja djece; pristup dječjem vrtiću svoj djeci; cjelodnevnom boravku djece i ručku u školi, tamo gdje za to postoji potreba; povećani pristup djece strukturiranim sadržajima u slobodno vrijeme, koji bi trebali biti besplatni).

Na kraju, želimo podsjetiti i na one rezultate istraživanja koji pokazuju da je u obiteljima u kojima su roditelji bili izloženi nasilju u djetinjstvu češća pojava svih oblika nasilja nad djecom, što je potvrda već poznatog problema međugeneracijskog prijenosa nasilja u obitelji. U svjetlu te činjenice, imamo potrebu istaknuti kako se o nasilju nad djecom i među djecom u našem društvu govori mnogo, ali nažalost, najčešće tek prigodno. Osim glasnih povika na djecu počinitelje nasilja (čiju odgovornost ne umanjujemo), veoma se malo čini na planu sustavnog suzbijanja nasilja, počev od obitelji, ali i šire u društvu. O tome svjedoče i nabrojani nedostaci i problemi. Očekujemo i nadamo se da će rezultati ovog istraživanja, uz sva dosadašnja nastojanja stručnjaka koji se bave problemom izloženosti djece nasilju u obitelji i među djecom, poslužiti kao dodatni poticaj za aktivnosti usmjerene boljoj zaštiti djece od nasilja – i u obitelji i od strane vršnjaka.